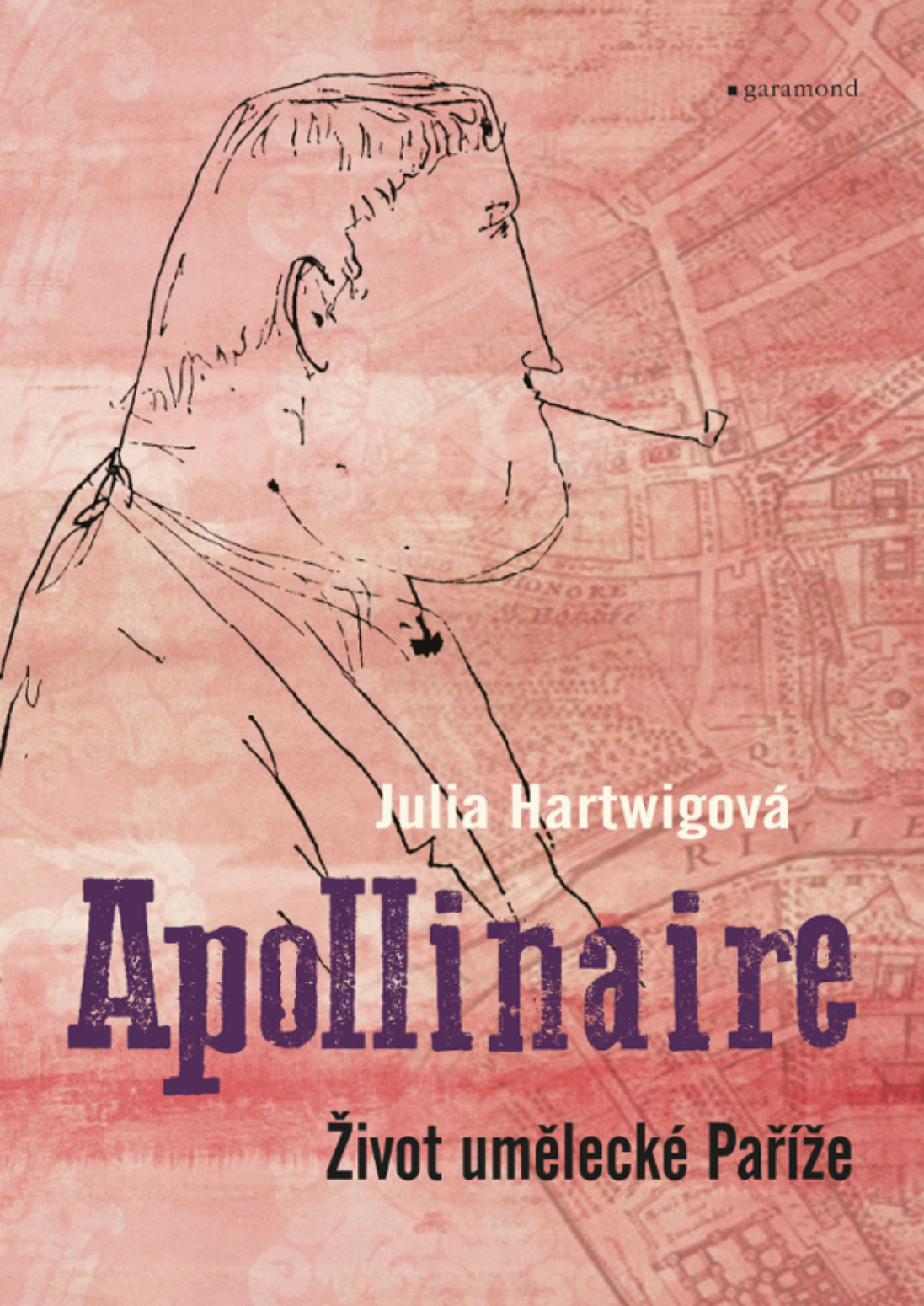

■ garamond

Julia Hartwigová

Apollinaire

Život umělecké Paříže

■ garamond

Julia Hartwigová

Apollinaire

Život umělecké Paříže

Julia Hartwigová

Apollinaire

Život umělecké Paříže

■ garamond

Z polského originálu přeložila Vendulka Zapletalová

Apollinaire, 1966

© Julia Hartwig c/o Dilia

Translation © Vendulka Zapletalová – dědicové c/o DILIA, 1966, 2017

ISBN 978-80-7407-346-5 (váz.)

ISBN 978-80-7407-352-6 (epub)

ISBN 978-80-7407-353-3 (mobi)

ISBN 978-80-7407-351-9 (pdf)

Dlouhá světlá chodba, podlaha z nenatřených prken. Nalevo okna, napravo řada dveří. Ticho. Nepronikají sem žádné kuchyňské vůně ani obvyklé domácí zvuky. Jednoduchými dveřmi by přece bylo slyšet každý krok, každé zaskřípnutí. Klepu a dost dlouho čekám. Otvírá mi šedivý pán se světle modrýma očima. Kulhá, levou chromou nohu vleče po podlaze. Má plachý úsměv člověka holubičího srdce; nejistý, pozorný pohled, jímž sleduje mé rty, prozrazuje nedoslýchavost.

To je tedy Apollinairův přítel, oddaný mu a věrný do posledního dechu, skromný, nenávidějící faleš. To byl on, kdo v nemocnici na Quai d'Orsay nešikovněma, třesoucima se rukama vyměňoval básníkovi obvazy kolem hlavy, to on byl svědkem milostných sporů mezi Guillaumem a Marií, on se účastnil Apollinairovy svatby s krásnou Ruby a nakonec rozbolestněn do hloubi duše oznamoval žalostnou zvěst.

„Jemu můžete naprosto věřit. Pová vám jen pravdu. Guillaumeův nejvěrnější přítel.“

Sedíme proti sobě v zaprášených plyšových křeslech, vmáčknutých mezi stohy pláten, na nichž jsou namalovány abstraktní kompozice. Pocházejí od starého pána a jeho už nežijící sestry, bohaté dámy s uměleckými sklony. Odložil hůl a rozpačitě si přihlazuje měkké vlasy, rozdělené nad opáleným čelem pěšinkou, podobné peří racků. Dostáváme se k cíli mé návštěvy. Nelze se tomu vyhnout. Očekávám, že mi dá klíč k tajemstvím Apollinairova životopisu, k záhadám, jež je možno luštit celá léta a ztrácet se přitom v nejistých dohadách, zatímco jediné objasnění zasvěceného svědka zboří všechny pracně dosažené výsledky mylné interpretace. Měla bych tedy, pokud mám ještě koho, ptát se, vyptávat, vyzvídat.

Proč se však neptám, proč promarnuji drahocenný čas bezvýznamným povídáním; jsem přece u pramene, z něhož mohu konečně čerpat, a neptám se na nic a v planých úvahách promarnuji vzácnou a možná jedinou příležitost.

Strach z dotěrnosti přemáhá mou zvědavost, strach z rozčarování zápasí se zvědavostí životopisce. To je vše? Po pravdě řečeno – není. Po prvních patnácti minutách rozhovoru je mi jasno, že interview s tou duší, tak absolutně čestnou, poctivou, milující bez stínu podezřívání, nedůvěřující všemu, co se vymyká společenským pravidlům vštěpovaným jí už od dětství, by v Apollinairově záležitosti vedl k tomu, že by mi na jeho základě vznikl obraz mylný a neúplný, kusý. Za rozmluvy se starým pánem mi bylo okamžitě jasno, že jeho pravda je stejně tak těžko přijatelná jako výmysly jiných – a mnohem méně zajímavá! Neočekávané zjištění mě přinutilo, že jsem si začala cenit fantastických, ale podnětných zpráv Cendrarsových. Apollinaire v nich není ani na okamžik vydán nebezpečí, že utrpí na velikosti zmenšením formátu.

Může mít ten starý pán vlídné tváře něco společného s obrazem básníka, který hledáme? S jeho nepostižitelným a oslnivě proměnlivým bytím, smyslným, milujícím život a až bolestivě citlivým, vášnivě se ženoucím za láskou a nešťastným v okamžiku jejího naplnění; s nenapravitelným návštěvníkem veřejných domů, dychtivě očekávajícím jedinou velkou lásku; s básníkem hledajícím klasickou harmonii a svedeným rouhovou současností? Současností bezohlednou, vítězně pochodující přes hromady pomačkaného tisku, přes obrazy, které jury odmítla; přestupujícím z koňské dráhy do tramvaje a sestupujícím do tmavého sklepení pařížského metra jako Eurydike fin-de-sièclu se slunečnickem v ruce? A co společného může mít ten starý pán s tvrdošíjným mládím Picassovým, s nadšenou pedanterií mladého Grise, s klaunovskými finesami Jacobovými, se Soutinovou vzpourou, s uštěpačnou dvorností Moréasovou, iritujícími výstřelky Jarryho, s orgiemi v Pascinově ateliéru, s Metzingerovými úvahami a alkoholickým oparem slavné hospůdky „Lapin Agile“?

Má vůbec cenu obtěžovat starého pána, připomínat mu skalnatý štít Kalliopé, zahalený už dnes v hustých mlhách, vyvolávat vzpomínky na dobu, kdy se na něj svévolnými skoky bez důstojnosti, bez námahy a utrpení drala ve skupinách i jednotlivě – možná že už naposledy v takovém počtu – velká avantgarda světového umění?

Bez námahy a utrpení? Kdoví. Villet, autor trochu sentimentálních, trochu krutých scén ze života bohémy, pojmenoval jednu svou kresbu „Ptáček z Montmartru“. V pozici zmrzlého vrabečka na něm leží s nožkami nahoru, takže jsou vidět krajky na spodním prádle, s hezkou hlavičkou zvrácenou dozadu mrtvá midinetka. Styl zavazuje. Zábava a krutost. Lautrecovy utrápené dívky, jejich tváře připomínají bledé masky smrti, pod vykasanou sukni se mihají černé punčochy. Ale nastává soumrak Lautrecovy epochy. Malíři přestávají vyhledávat náměty v „Moulin Rouge“, stěhují se do cirkusu Medrano, nad Montmartrem se objevuje vycházející hvězda Picassova.

Může být milý starý pán majitelem klíčů otevírajících dnes už trochu zrezavělé zámky od dob nezadržitelného novátorství, prýšticího jednou z umělecké potřeby a zdravé opozice, jindy zase z touhy epatovat a ze záliby v podivnostech? Zúčastnil se toho jako divák nebo jako borec, připravený na ne právě vítězný konec? Baval ho Jarry, popíjející absint s kapkou červeného inkoustu? Imponovala mu Picassova popudlivost, když střelbou zaháněl dotěrné německé turisty? Co společného mohl mít pofrancouzštělý šlechtic ze starých polských pohraničních krajů – pochází totiž tamodtud – s hladovějícími existencemi, usazenými v haluzně na Ravignanově ulici? Nebyl by pro něho vhodnějším místem večírek u elegantní hraběnky de Noailles nebo oběd dávaný na počest Prix de Rome?

Jenže starý pán byl tehdy mladíkem. A začínajícím malířem. Jedním z těch, kteří se dali strhnout chladným šilenstvím kubismu, jeho druhou vlnou, pořád ještě bouřlivou a útočnou. A zůstal ideálům mládí věrný. Dokonce příliš věrný. V koutech naskládané obrazy jsou pomnožením prvního zápalu, jsou příkladem toho, jakou zátěží se stává zotročující dědictví

mládl, vykřikují o porážce průměrného talentu, přiznávají se k němu rozpačitě, poctivě, stařecky, bezbranně.

Oušem tehdy, kdy ceny za talent, genialitu, trpělivost a pohrdání publikem nebyly ještě uděleny, kdy se zdálo, že všichni mají stejný start, kdy nebyla dosud v módě nedbalá hra na umění, kdy malířství bylo stále ještě zábavou, namáhavou sice a vyčerpávající, ale nikoli otročením obchodníkům s obrazy, tehdy, v hrdinských letech prvního desetiletí dvacátého století byl můj šedivý pán jedním z těch dobřela rozžhavených vodičů elektřiny, jedním z nadšenců, přitahovaných mocným magnetem umění, jehož středem byl vedle Picassa Apollinaire. Starý pán, tehdy tak mlád, přilnul k němu celou silou své slovanské duše, již se byl ochoten bez lítosti a rozpaku vzdát, aby za tradici listopadových a lednových povstání, za svou rodnou chandru, za skličující vzpomínku na dělení své vlasti získal zdánlivě nejlevnější produkt přijaté francouzské vlasti: krásnou clarté a každodenní sklenku červeného vína, vypitou v neopakovatelné atmosféře francouzské kavárničky. Šedivý pán přijal francouzské jméno a cítil se Pařížanem. Francouzským umělcem. Avšak od nové vlasti se mu za to nedostalo žádného uznání, žádné slávy nebo komfortu, jakých se dočkali mnozí jiní metekové. Francie dovede být krutá k lidem bez génia, stejně jako původní vlast starého pána, která marne trpěla v povstáních, je krutá k lidem s géniem. Nadešel dnešek. Z bývalých nuzáků se stali milionáři, díla nejednoho z těch, kteří zemřeli v bídě, sluní se teď v zlatých paprscích slávy.

Starý pán pohrdá úspěchy umělců své generace a zároveň se cítí osudem ošizen a nedovede se s tím smířit. Apollinaire byl nejnádhernější osobnost v jeho životě, být mu nablízku bylo jako dostat se do blízkosti nikdy nezapadajícího slunce. Básníková smrt nastala ve vrcholném okamžiku jeho zbožňování: Apollinaire padl za vlast. Starý pán nezná čestnější smrt.

„Tedy, prosím vás...”

Konečně jsem se zeptala. Nemohla jsem se tomu vyhnout. Starý pán na tu otázku čekal. Čekal napjatě a slavnostně. A – div divoucí – když

spadla závora dělicí nás od onoho tématu, dostal křídla, jeho řeč se stala přesnou a gesta odvážnými. V matematické zkratce, v několika prudkých obrazech křečovitě vychrlil, co mi měl říci. S rychlostí rakety se vracel do dob mládí, nezastavoval se před krutými podrobnostmi. Téměř s pláčem, s poblouzněním v očích vykřikoval promlčené urážky.

Vzpomíná, jak ta rezolutní, chladná, dobře vychovaná, ale svého vychování naprosto si nevážící mladá malířka, tolik milovaná a nadmíru nezávislá, vzkázala svému vznětlivému milenci a básníkovi jen jedno studentské, neslušné a nelitostné slovo krále Ubu: Merde! Milostný lístek, jež měl přinést přítel Apollinairovi bledému vztekem.

„Potkal jsem ho v omnibusu. Seděl zanedbaný, v uváleném obleku, neoholený, sobě nepodoben, z koutku úst mu vytékaly sliny.“

Apollinaire po ztrátě Marie. Podívejte se pozorně na ten zdánlivě staromódní obrázek. Muž se dívá z omnibusu nepřítomným pohledem na pařížské ulice, které tak dobře zná z každodenních procházek a toulek, živé, ozývající se smíchem midinetek, vracejících se z práce, vyvoláváním kamelotů, patří na město ozářené klidným odpoledním sluncem. V jeho mrtvém zraku se všechno odráží stejně tak mrtvé a odpudivé, nemilosrdné v souzvuku s nešťastným odmrštěným srdcem. Tělnatý muž s tváří, na niž nelze zapomenout, s velkou hlavou a profilem císaře, s drobnými plnými ústy a velikými očima, tmavými jako zrnka vína, sladkýma, pronikavýma, lyrickýma – muž pohroužený v utrpení uprostřed ucházejících a vycházejících lhostejných pasažérů omnibusu. To je velký básník, slavný už tehdy, roku 1912, ještě slavnější dnes, roku 1963, kdy déle než čtyřicet let leží na hřbitově Père-Lachaise. Tehdy se ho, šíleného bolesti, ujali přátelé. Jak uměl trpět, milenec s obrazností orientálního paši a se srdcem bezbranného dítěte! Jak bezstarostně se to obnažené a ranám vystavené srdce svěřovalo rukám žen, které ho nešetřily a vždycky nad ním triumfovaly! „Nemilovaný“, „špatně milovaný“, to jsou epiteta, jakých se dostává básníkovi nejkrásnějších milostných veršů, milostné melancholie i zoufalství.

Starý pán sahá opět do vzpomínek. Jsou jako neblednoucí film, a nikoli němý; často si ho o samotě se zavřenýma očima promítá, jiným ho však může jen vyprávět.

Guillaume Apollinaire jde ulicí. Možná že je to některá stinná ulice v Auteuil s řadami skvrnitých platanů, táhnoucí se už na okraji tehdejší Paříže, snad je to bulvár Saint-Germain, čím blíže k Seině, tím klidnější, snad temné Saint-Michel v noci. Apollinaire kráčí pomalu, neustále si brouká několik taktů populární lidové písně. Nedostane se za první dvouverší, opakuje si je v rytmu nejprve klidném, potom stále pomalejším, stále plynuleji, melancholicky, pořád dokola, pořád znovu a znovu, až rytmus prostoupí tělo, proniká do myšlenek, obrazů, básnických frází, až se jeho obraznost jako primitivní tanečník, zmámený dlouho vyklepávaným rytmem, dostane do improvizčního vytržení. Takto si zpívaje, takto se opájeje určitým rytmem, skládá Apollinaire své nejkrásnější básně. První věta pochází často ze zaslechnutého hovoru, první impuls bývá obvykle zcela náhodný, hlásí se u stolku hlučné kavárny, na procházce, ve společnosti utipkujících přátel, doma, při nejobvyklejším zaměstnání. Stačí však první závan, první tušení rodící se skladby, aby básník zapomněl na všechno kolem a vrhl se do práce. Když jednou přítel André Rouveyre zaklepal u Apollinaira, byl sice vlídně přijat, ale pak těžce odpykal, že přišel v nevhodnou chvíli.

„Počkej, hned budu hotov,“ řekl mu Apollinaire, „a půjdeme se projít.“

Jakmile však zasedl ke stolu, začal si prozpěvovat a psát, tak se ponořil do práce (připomínající tanec pera v taktu zpívané melodie), že zcela zapomněl na Rouveyra, který na něho čekal vzteklý a hladový od odpoledne do noci.

Starý pán sahá po dalším snímku, jež uchovává jeho věrná paměť.

Apollinaire ve společnosti mluvící různými jazyky, v slavné kavárně básníků „Closerie des Lilas“ na Montparnassu, v Picassově ateliéru, v noci, jak si při světle olejové lampičky prohlíží obrazy. Apollinaire na prázdninách v Normandii, na návštěvě u Celníka Rousseaua.

Dále, prosím, dále: Apollinaire a výřečný mistr Moréas, kralující svým ctitelům a ctitelkám v kavárně „La Vachette“. Apollinaire a kníže básníků Paul Fort. Apollinaire a Matisse. A Jarry. A hlučná plejáda později slavných, nádherných hvězd na malířském nebi: Léger, Delaunay, Gris, La Fresnaye, Gleizes, Metzinger, Dufy, Braque, Derain, Marcoussis – tehdy ještě většinou ošumělých, vyzývavě protivných, nezištných i útočných, dřičů, jedovatých posměváčků, ukrutných, ale spolehlivých přátel, zkažených i dětsky naivních, vysmívaných, které pak nenadále, bez varování chytla za límec a vyzdvihla sláva.

V tom babylóně hladových, nuzných, ale pekelně ctižádostivých umělců bez jména a minulosti cítí se jako doma mladý básník, cizinec bez známostí, chudý, vždy bez krejcaru v kapse, hovorný, okouzlivý osobním půvabem a originalitou. Ještě než upevnil svou pozici jako básník – tisknou ho teprve několik let – pochopil, že patří sem, k této skupině. Byl tu také okamžitě přijat a od počátku považován za vůdce, což bez otálení přijal jako přirozené a plně mu náležející privilegium. Tajemství, do něhož halil své jméno a původ, vynikající, avšak skandální – šeptalo se, že je synem vysokého církevního hodnostáře, a on sám to ani nepopíral, ani nepotvrzoval, jen se tomu šibalsky smál –, činilo jeho postavu ještě pozoruhodnější. O jeho osobním kouzlu se zmiňují všichni jeho přátelé. V Apollinairově společnosti dostávalo všechno barvu a zvláštní význam, hovor s ním opájel jako víno, jeho velkodušnost, projevy jeho přátelství, jeho originální nápady zapojovaly společnosti do jakési fascinující hry, v níž bylo třeba se přenášet z bajky do žertu, od nevybíravého vtipu do stavu melancholického vytržení. Měl štěstí v tom, že bezvýhradně uvěřil v sílu nejodvážnějších příslušníků své generace. Nezaváhal před rizikem a téměř proti sobě samému vsadil na nejpochybnější kartu, na malíře z Montmartru. Instinkt ho nezklamal, když se bez ohledu na své staré lásky, vznešené klasiky, parnasisty a symbolisty, vrhl do náruče nejkrkolomnějších malířským teoriím a podepsal se pod ně jako básník a kritik, když se jako odvážný David postavil proti Goliášovi – měšťáckému vkusu; postavil se do čela oné bandy drzých nuzáků, uvěřil

v jejich bláznivé teorie a malířskou praxi, a vystaviv se nejednou posměchu, důsledně bránil své přátele v časopisech, a to nejen literárních, nýbrž i v denních listech, obvykle v otázkách umění konzervativních nebo dokonce zpátečnických. Takže to není velká nadsázka, řekneme-li, že z hlediska bojující kritiky Apollinaire ve svatém zápalu převedl kubistickou avantgardu přes Rudé moře hlouposti, zaostalosti a nedůvěry – do zaslíbené země, oplývající mlékem slávy a medem blahobytu.

„Jak by to bylo dopadlo s kubisty, nebýt Apollinaire?“ táže se Carco.

Mlčky se připouští, že ti, které Apollinaire vedl, byli výjimečně nadaní, protože přes Rudé moře jsou převáděni jen vyvolení.

Apollinairovi připadl úkol hostitele, který přinutil pařížskou veřejnost, aby se vypořádala se soustem, na něž neměla mnoho chuti – s kubismem. Po mnoha projevech odporu je sice spolkla – mnozí je ostatně dodnes nestrávili –, ale o nějakém odvolání nemůže už být ani řeč. K té podezřelé hostině vyřkla totiž své slovo historie.

Není tedy divu, že Apollinaire se mezi mladými umělci těšil přirozené, spontánní autoritě, nemající nic společného s oficiální úctou. Nikoli nadarmo ho Picasso na svých karikaturách zpodobil jako papeže, císaře, Hérakla, jako postavy přerůstající lidský průměr. I v přátelství zachovával si Apollinaire vždycky určitou vnitřní rezervovanost, odstup, zaručující mu nezávislost a volnou ruku ve věcech umělecké tvůrčí vůle.

Vadí snad někomu, že byl považován za skoupého, že vypadal trochu směšně v teplých kalhotách, že jedl pomeranče se slupkou? Vadí snad, že jedl za pět, lhal za deset a marnivý byl za dvacet jiných? Kdyby byl světcem, byli by si z něho kamarádi nic nedělali. Bylo jim třeba právě Apollinaire, nikoho jiného, a právě takového, jaký byl. Lyrik, mystifikátor, trochu snob, toužící po výhodném místě, kumpán vyhledávající špatnou společnost – jak říkala jeho matka –, oddán přátelům, veselý až k zbláznění, nešťastný až k šílenství, velký básník, báječný kamarád, vášnivý tulák, považující se aspoň z polovice za aristokrata, netýkavkovitě dbající o svou prestiž, velkorysý a malicherný zároveň, duše bohatá i hříšná, hodná lásky.

Starý pán mi dovoluje, abych mlčela. Vstal z křesla, chystá mi drobné dárky: několik čísel „Soirées de Paris“ z roku 1914, nějakou reprodukcí. Už mi dnes víc nepoví. Stěží se uklidňuje. Přelétl rychle Apollinairovým životem a u jeho smrti se zastavil jako nad propastí. Hleděl do ní očima tušícíma, že i on sám se brzy, nedlouho po našem setkání, přestěhuje na zelené louky Elysia.

„Nevěděl už o sobě. Prosil Jacqueline, aby ho obrátila tvář ke zdi. Když ho opět otočila k sobě, byl už mrtev.“

Čtenáři najdou v této knize druhou verzi o básníkově smrti. Stejně jako o Homérově tak také o Apollinairově narození a smrti – řeklo by se o nejprostších věcech lidského života – zachovaly se zprávy v několika verzích. Zdá se, že Apollinare si to přál, rozhodně se tak choval. Každá jednoznačnost mu připadala málo pravdivá, aspoň ve vrcholném období jeho života, v tom směru byl rozeným básníkem. A když svůj úkol začal brát příliš vážně, když si začal myslet na rozetku Čestné legie, smrt, žárlivě střežící ideály mládí, odvolala ho ze scény. Možná že dokonce trochu pozdě na to, aby legenda o jeho báječném, rabelaisovském smíchu zůstala nezkalena. Čestné legie se už nedočkal, dočkal se jen vytouženého francouzského státního občanství.

Navážeme-li na výmluvné Picassovy karikatury, můžeme říci, že Apollinaire-Napoleon zemřel těsně před korunovací, ještě v plném lesku a milosti vítězného vůdce revoluce. A tak také zůstal ve vzpomínkách svých současníků.